Advances in Science and Humanities

Advances in Science and Humanities, 2026, 63–65

doi: 10.70728/human.v02.i07.016
Volume 02, Issue 07
ISSN: 3060-5393
Paper

PAPER

YAPON TILIDA INKOR INKOR VOSITALARNING PRAGMALINGVISTIK XUSUSIYATLARI

D.D.Boymurodova[1,*]

[1]Samarqand davlat chet tillar instituti Yapon filologiyasi kafedrasi o‘qituvchisi

* boymurodova@gmail.com

Abstract

This article analyzes ethnic relations in the Fergana Valley during the 1980s from the perspective of social psychology. The study reveals that, alongside economic and political determinants, factors such as mass psychology, group identification, stereotypes, and the information environment played a significant role in the emergence and escalation of ethnic conflicts. Furthermore, the article develops practical recommendations aimed at preventing ethnic conflicts by addressing underlying social psychological mechanisms.

Key words: Ethnic relations, social psychology, Fergana events, mass psychology, group identification, stereotypes, ethnic conflicts, information environment, social justice, tolerance.

Muloqot - insonlar o‘rtasida birgalikdagi faoliyat ko‘rsatish orqali ehtiyoj yuzasidan vujudga keladigan bog‘lanishlar rivojlanishining ko‘p qirrali jarayonidir. Muloqot jarayonida axborot almashinish ya’ni komunikativ omil muxim o‘rin tutadi. Suhbat davomida muloqotga kirishuvchilarning bir-birlarini idrok etish muhim sanaladi. Birgalikda faoliyat ko‘rsatayotganda zaruratga ko‘ra boshqa odamlar bilan birlashishi, o‘zaro xamjihatlikga erishishi, kerakli axborot olishi va javob tariqasida axborot berishi lozim. Muloqot jarayonidagi o‘zaro birgalikdagi harakat, yani nutq jarayonida faqat so‘zlar bilan emas, balki xarakatlar, imi-ishoralar bilan ham bir-birini tushinishdan iborat. Demak, muloqot-shaxslar orasidagi nutqli yoki nutqsiz o‘zaro aloqa jarayonidir .

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 16-aprel sanasidagi qabul qilingan ”Sharqshunoslik sohasida kadrlar tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish va ilmiy salohiyatini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4680-son qarorida ham Sharq mamlakatlarining tillari va adabiyoti, tarixi, madaniyatini o‘rganish belgilab qo‘yildi.

Zamonaviy tilshunoslikda nutqning yashirin qatlamlarini o‘rganish muhim ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Shunday

Compiled on: April 15, 2026.
Copyright:©2026 by the authors. Submitted to Advances in Science and Humanities for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) 4.0 license.

hodisalardan biri — implisitlik bo‘lib, u bayon tarkibida bevosita ifodalanmagan, biroq kontekst, presuppozitsiya va kommunikativ vaziyat orqali anglab olinadigan axborotni o‘z ichiga oladi. Implitsitlik tilning faqat formal tizimi bilan emas, balki nutqiy faoliyat, inson tafakkuri va ijtimoiy munosabatlar bilan uzviy bog‘liqdir. Rad etish nutqiy akt sifatida kommunikatsiyada muhim o‘rin egallaydi. U adresat tomonidan taklif, iltimos yoki fikrni qabul qilmaslikni bildiradi. Biroq turli lingvomadaniyatlarda rad etishning ifodalanish usullari farq qiladi. Xususan, yapon tilida rad etish ko‘pincha ochiq emas, balki implisit shaklda ifodalanadi. Bu esa muloqotning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari, xushmuomalalik strategiyalari va “yuz” nazariyasi bilan chambarchas bog‘liq. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, implisitlik har qanday nutq jarayonida mavjud bo‘lib, uni o‘rganish pragmalingvistikaning eng faol rivojlanayotgan yo‘nalishlaridan biridir.

Ayniqsa, implisit rad etish fenomenini tahlil qilish madaniyatlararo kommunikatsiyani chuqurroq anglashga yordam beradi. Tadqiqotning maqsadimizda ham yapon kundalik dialoglari asosida implisit rad etishning nutqiy taktikalarini aniqlash va ularning lingvistik hamda pragmatik xususiyatlarini tahlil qilishdan iborat.Xushmuomalalik nazariyasi va kommunikativ strategiyalar. Xushmuomalalik muloqotning ajralmas qismi bo‘lib, u kommunikativ muvaffaqiyatni ta’minlovchi asosiy omillardan biridir. Tilshunoslikda xushmuomalalik turli yondashuvlar asosida talqin etiladi. Ayrim olimlar uni ijtimoiy me’yorlarga mos nutqiy xatti-harakat sifatida qarasa, boshqalari uni kommunikativ tamoyillar tizimi sifatida izohlaydi.

Xususan, hamkorlik tamoyiliga ko‘ra, har bir kommunikant suhbatning umumiy maqsadiga mos ravishda axborot yetkazishi lozim. Biroq real nutqda bu tamoyil ko‘pincha xushmuomalalik tamoyili bilan muvozanatlashadi. Chunki ba’zi hollarda aniq va to‘g‘ridan-to‘g‘ri fikr bildirish suhbatdoshga noqulaylik tug‘dirishi mumkin. “Yuz” nazariyasiga ko‘ra, har bir inson o‘zining ijtimoiy obro‘sini saqlashga intiladi. Shu bois muloqot jarayonida “yuzga tahdid soluvchi aktlar”ni yumshatish muhim ahamiyat kasb etadi. Aynan shu ehtiyoj implisit ifodalar, jumladan, implisit rad etishning keng qo‘llanishiga sabab bo‘ladi. O‘zbek nutq madaniyatida ham xushmuomalalik muhim o‘rin tutadi. Masalan, bevosita “yo‘q” deyish o‘rniga yumshoq, bilvosita ifodalardan foydalanish keng tarqalgan. Bu jihat yapon va o‘zbek kommunikativ madaniyatlari o‘rtasida muayyan o‘xshashlik mavjudligini ko‘rsatadi.

Implitsitlik tushunchasi va uning lingvistik tabiati

Implitsitlik — bu nutqda yashirin mazmunni ifodalash usuli bo‘lib, u eksplitsit (ochiq) ifoda bilan uzviy bog‘liqdir. Implitsit mazmun tilning chuqur qatlamida joylashadi va uni anglash uchun kontekst, fon bilimlari hamda mantiqiy xulosa chiqarish zarur bo‘ladi.Implitsitlikning muhim xususiyatlaridan biri — uning adresat faoliyatiga bog‘liqligidir. Ya’ni yashirin mazmun faqat tinglovchi uni anglay olgan taqdirdagina kommunikativ qiymat kasb etadi. Shu bois implisitlik ikki tomonlama jarayon — kodlash va dekodlash jarayonlaridan iborat. Ilmiy adabiyotlarda implisitlik ko‘pincha aysbergga qiyoslanadi: eksplitsit mazmun uning yuzaki qismi bo‘lsa, implisit mazmun chuqur, yashirin qatlamni tashkil etadi. Bu esa tilning murakkab va ko‘p qatlamli tizim ekanini yana bir bor tasdiqlaydi.

Yapon kommunikatsiyasining lingvomadaniy xususiyatlari Yapon kommunikatsiyasi o‘ziga xos madaniy tamoyillarga asoslanadi. Ulardan eng muhimi — omoiyari, ya’ni boshqalarning his-tuyg‘ularini hisobga olish va ularga zarar yetkazmaslikka intilishdir. Shu sababli yaponlar ko‘pincha to‘g‘ridan-to‘g‘ri rad etishdan qochadilar. Yapon tilida xushmuomalalik grammatik darajada ham ifodalanadi. Masalan, keigo tizimi orqali hurmat va ijtimoiy masofa ifodalanadi. Bundan tashqari, noverbal vositalar — intonatsiya, pauza, mimika ham muhim rol o‘ynaydi. Yapon kommunikatsiyasi ko‘proq bilvosita, kontekstga bog‘liq va ijtimoiy uyg‘unlikni saqlashga yo‘naltirilgan. Bu esa implisitlikning keng qo‘llanishiga zamin yaratadi. O‘zbek tilida ham implisitlik keng uchraydi. Ayniqsa, badiiy nutqda, maqol va matallarda, kinoyali ifodalarda yashirin mazmun muhim stilistik vosita sifatida xizmat qiladi. Implitsit

rad etish va uning nutqiy taktikaları Implitsit rad etish — bu rad javobining bevosita emas, balki bilvosita, yashirin shaklda ifodalanishidir. Bu hodisa koʻpincha kommunikativ konfliktni kamaytirish va ijtimoiy uygʻunlikni saqlashga xizmat qiladi. Yapon kundalik nutqida implisit rad etish turli nutqiy taktikalar orqali amalga oshiriladi:

Mavzuni oʻzgartirish — suhbatdoshning taklifiga javob bermasdan, boshqa mavzuga oʻtish;

Chetlab oʻtuvchi javob — aniq "yoʻq" demasdan, noaniq javob berish;

Savol orqali rad etish — javob oʻrniga savol qaytarish;

Qarshi taklif bildirish — taklifni rad etib, muqobil variant taklif qilish;

Qayta soʻrash yoki aniqlashtirish — vaqt yutish yoki rad etishni yashirish;

Kinoya va undovlar — emotsional-ekspressiv vositalar orqali rad etish. Bu taktikalar orqali soʻzlovchi oʻz niyatini toʻgʻridan-toʻgʻri bildirmaydi, balki uni tinglovchining talqiniga qoldiradi. Natijada rad etish yumshatiladi va muloqotdagi ijtimoiy muvozanat saqlanadi. Oʻzbek kommunikativ madaniyatida ham oʻxshash tendensiyalar mavjud. Masalan, rad etishda yumshoq ifodalardan foydalanish, suhbatdoshni ranjitmaslikka intilish kabi holatlar ikki madaniyat oʻrtasidagi umumiylikni koʻrsatadi. Xulosa oʻrnida shuni takidlab oʻtishimiz joizki, implisitlik va implisit rad etish nutqning muhim pragmatik vositalari hisoblanadi. Yapon tilida bu hodisalar ayniqsa keng rivojlangan boʻlib, ular xushmuomalalik, "yuz" nazariyasi va lingvomadaniy omillar bilan chambarchas bogʻliq. Implitsit rad etish orqali soʻzlovchi muloqotdagi keskinlikni kamaytiradi, suhbatdoshning ijtimoiy maqomini hurmat qiladi va kommunikativ hamkorlikni saqlaydi. Bu esa uni samarali kommunikativ strategiyaga aylantiradi. Mazkur tadqiqot natijalari nafaqat pragmalingvistika, balki psixolingvistika, madaniyatlararo kommunikatsiya va amaliy til oʻqitish sohalari uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi.

References

1. Bozorov O. O. XX asrning 80-yillarida Oʻzbekistondagi millatlararo munosabatlar tarixi (Fargʻona fojiasi misolida). – Toshkent: 2019.
2. Nazarov R. Millatlararo munosabatlar tarixi va etnopsixologik jarayonlar. – Toshkent: Fan, 2018.
3. Yunusova X. Mazkur mustaqillik davrida etnik munosabatlarning oʻzaro taʼsiri. – Samarqand: 2017.
4. Murtazayeva R. Fargʻona vodiysi ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti: tarix va tajriba. – Toshkent: 2015.
5. Haydarov Z. Etnik konfliktologiya: nazariya va amaliyot. – Toshkent: Universitet, 2016.
6. Kenjabek M. Fargʻona fojiasi sabablari va ijtimoiy muhiti. – Toshkent: 1993.
7. Sagitov R. Sovet milliy siyosati va Oʻzbekistondagi etnik jarayonlar. – Toshkent: 2010.
8. Abdullayev Sh. Uzbekistonda etnik munosabatlar tarixi va qadriyatlari. – Toshkent: 2014.
9. Musayev O. Etnopolitik jarayonlar va etnik diasporalar. – Toshkent: 2012.
10. Le Bon G. The Crowd: A Study of the Popular Mind. – London: 1895.
11. Tajfel H., Turner J. An Integrative Theory of Intergroup Conflict // The Social Psychology of Intergroup Relations. – Monterey: 1979.